

КОНЦЕПЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

УЛЮТІНА Олена Анатоліївна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративно та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

<https://orcid.org/0000-0003-1982-9911>

ЯРА Олена Сергіївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративно та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

<https://orcid.org/0000-0002-7245-9158>

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.64>

Обґрунтовано, що концепція німецької класичної вищої освіти, сформована у працях Вільгельма фон Гумбольдта, визначає університет як інтегрований простір єдності навчання і наукового дослідження. Вона ґрунтується на ідеї внутрішнього розвитку особистості через активну пізнавальну діяльність і науковий пошук. Виявлено, що ключовим елементом освітнього процесу є формування здатності до самостійного мислення. Університет у такій моделі виступає автономною інституцією, яка поєднує освітню, наукову та комунікативну функції. Фундаментальними засадами гумбольдтівської концепції є академічна свобода та університетська автономія як ключові принципи організації освітнього процесу. Освітній процес будується на партнерській взаємодії викладача і студента, що сприяє формуванню дослідницьких компетентностей. Здійснено порівняльний аналіз реалізації гумбольдтівської концепції у Федеративній Республіці Німеччина та Україні. Встановлено, що в Німеччині академічна свобода має конституційне закріплення і забезпечується стабільною державною політикою у сфері науки. В Україні ці принципи імплементуються поступово через реформування законодавства та інтеграцію до європейського освітнього простору. Проаналізовано нормативно-правове закріплення положень гумбольдтівської концепції у законодавстві України, зокрема у Законі України «Про вищу освіту».

Встановлено, що автономія закладів вищої освіти визначається як їх самостійність і відповідальність у здійсненні освітньої та наукової діяльності. Виявлено, що академічна свобода закріплюється як базова умова реалізації педагогічної, наукової та інноваційної діяльності. Законодавство передбачає органічне поєднання освітньої та наукової діяльності як системну характеристику університету. Висвітлено практичну реалізацію гумбольдтівської концепції у діяльності закладів вищої освіти України через інтеграцію освітнього процесу, наукових досліджень та інноваційної діяльності. Встановлено, що здобувачі вищої освіти активно залучаються до наукової роботи, беруть участь у дослідницьких проєктах і апробації результатів досліджень. Освітні програми оновлюються відповідно до сучасних наукових досягнень і потреб ринку праці.

Ключові слова: академічна свобода, викладач, здобувач вищої освіти, інтегрованість, концепція, наука, освітній процес, порівняльний аналіз, ринок праці, університет, університетська автономія, єдність навчання і наукового дослідження.

Вступ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення засад функціонування системи вищої освіти України в умовах європейської інтеграції та сучасних соціально-економічних викликів. Особли-

вого значення набуває забезпечення органічного поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності як основи підготовки конкурентоспроможних фахівців. У цьому контексті концепція німецької класичної вищої освіти, сформована Вільгельмом фон Гумбольдтом, виступає методологічним орієнтиром для розвитку сучасних університетів. Її ключові положення щодо академічної свободи, автономії університету та єдності навчання і дослідження мають безпосередній вплив на формування освітньої політики.

Наукова новизна проблематики полягає у необхідності комплексного аналізу взаємозв'язку між класичною європейською освітньою традицією та сучасними механізмами публічного адміністрування у сфері вищої освіти. У сучасній юридичній науці питання адміністративно-правового забезпечення освітнього процесу досліджуються фрагментарно, без належного врахування історико-доктринальних засад. Водночас гумбольдтівська концепція дозволяє сформулювати цілісне бачення університету як інституції, що поєднує навчання, дослідження та інновації. Це зумовлює необхідність уточнення змісту таких категорій, як академічна свобода, університетська автономія та інтеграція науки й освіти.

Огляд останніх досліджень. До окремих питань адміністративно-правового забезпечення освітнього процесу у закладах вищої освіти звертали увагу вітчизняні та зарубіжні вчені Роберт Д. Андерсон, С. Аухунас, Й. С. Бонгартс, П. Алвеш, К. Браун, Т. Біртвістл, М. Вакерич, Р. Вагенаар, О. Дашковська, А. Дудинська, Т. Дудинський, А. Замрига, М. Коста, А. Лемос, Г. Лук'янова, Юкі Міямото, Н. Новак, В. Погребняк, Дж. Е. Сандарс, О. Серікова, А. Сойма, О. Терзі та ін. Водночас поза межами їхнього наукового аналізу залишилися важливі положення, що характеризують сучасний стан вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграційних прагнень Українського народу.

Мета статті є визначення місця та ролі концепції німецької класичної вищої освіти у формуванні адміністративно-правового забезпечення освітнього процесу в Україні.

Виклад основних положень

Історичні витоки класичної німецької вищої освіти формуються в контексті становлення ідеї всебічного розвитку особистості та неогуманістичної освітньої традиції наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Берлінський університет був заснований у 1810 р. під впливом інновацій Вільгельма фон Гумбольдта, які передбачали єдність викладання та досліджень, орієнтацію на вищу освіту через філософський факультет, свободу навчання для студентів, засновану на неогуманістичному захопленні Стародавньою Грецією, а також корпоративну автономію університетів попри їх фінансування державою та утвердження принципу академічної свободи. До групи реформаторів у Пруссії входили такі філософи, як Фіхте та Шлейєрмахер, поряд із Гумбольдтом, а Берлінський університет став осередком національного культурного відродження. Німецька модель вищої освіти мала глибокий вплив на розвиток освітніх систем у Центральній, Східній та Північній Європі [1].

Освіта у підході Вільгельма фон Гумбольдта розглядалась як процес внутрішнього розвитку людини через активну взаємодію з навколишнім світом. Такий підхід передбачає гармонійне поєднання інтелектуального, морального та естетичного становлення особистості. У центрі освітнього процесу перебуває не передача готових знань, а формування здатності до самостійного пізнання. Подальше становлення класичної німецької моделі вищої освіти пов'язане з утвердженням дисциплінарної організації знання як засобу формування світогляду особистості. Кожна галузь знань розглядалася як особливий спосіб осмислення дійсності та розвитку мислення людини. Університет у цій системі виступає не лише як місце навчання, а як простір наукового пошуку та формування дослідницьких навичок. Освітній процес орієнтується на розвиток здатності до аналізу, узагальнення та критичного мислення. Особливого значення набуває принцип самостійної роботи студента, який забезпечує його інтелектуальну автономію [2].

З адміністративно-правового та історичного погляду, класична німецька вища освіта виникла як результат поєднання

державної освітньої політики та академічної свободи. Освітня реформа передбачала створення цілісної системи освіти, яка забезпечує поступовий розвиток особистості від початкового до університетського рівня. Важливим елементом стало утвердження принципу загальної освіти, що орієнтована на розвиток людини, а не лише на її професійну підготовку. Університет у цій системі виконує функцію формування наукового світогляду та здатності до самостійного мислення.

Академічна свобода викладачів і студентів розглядається як необхідна умова розвитку науки. Центральне місце займає особистість студента, який розглядається як активний учасник наукового процесу, а не пасивний споживач знань. Освітній процес орієнтований на розвиток критичного мислення, здатності до самостійного вибору освітньої траєкторії та формування індивідуальної позиції. Важливим є постійний інтелектуальний діалог між викладачами та студентами, що реалізується через співпрацю у дослідженнях. Викладач у цій системі виступає не лише джерелом знань, а й науковим наставником, який залучає студентів до дослідницької діяльності. Університет забезпечує середовище, у якому поєднуються наукова діяльність, освітній процес і комунікація між усіма учасниками. У результаті формується модель дослідницького університету, яка стала основою сучасної європейської вищої освіти. Концептуальним засадами освітнього процесу у закладах вищої освіти, визначається як інтегровану діяльність навчання і дослідження. Освітній процес будується на принципі залучення студентів до наукової роботи з ранніх етапів навчання, що забезпечує формування дослідницьких компетентностей. Взаємодія між викладачем і студентом набуває характеру партнерства, у межах якого знання створюється спільно. Ключовою формою організації освітнього процесу виступає семінар, який забезпечує обговорення наукових проблем і розвиток аналітичного мислення. Освітній процес спрямований не на підготовку до конкретної професії, а на формування здатності до самостійного навчання протягом життя [3].

Сучасна вища освіта Федеративної Республіки Німеччина та України значною мірою ґрунтується на наукових положеннях, що своїм походженням пов'язані з ідеями Вільгельма фон Гумбольдта, насамперед щодо академічної свободи та автономії університетів. У Німеччині академічна свобода закріплена як конституційний принцип і охоплює свободу викладання, навчання та дослідження, що забезпечує стабільність наукового середовища. В Україні ці принципи поступово імплементуються через реформування законодавства та інтеграцію до європейського освітнього простору. Важливим елементом є інституційна автономія університетів, яка передбачає самостійність у визначенні освітніх програм, організації наукової діяльності та внутрішнього управління. Разом із тим обидві системи стикаються з викликами, зокрема бюрократичними обмеженнями, фінансовими труднощами та зовнішніми соціально-політичними впливами. Ключовими науковими положеннями, що використовуються в сучасній вищій освіті обох країн, є поєднання навчання і дослідження, розвиток демократичної університетської культури та орієнтація на формування критичного мислення. У Німеччині ця модель реалізується через ефективну систему фінансування науки та підтримку незалежних досліджень, що сприяє інноваційності освітнього процесу. В Україні відповідні підходи впроваджуються через реформи, зокрема після прийняття законодавства про вищу освіту та імплементатії європейських стандартів. Значну роль відіграє міжнародна співпраця, яка сприяє інтеграції українських університетів у глобальний науковий простір. Концептуальні положення освітнього процесу у закладах вищої освіти України та Німеччини базуються на забезпеченні свободи наукового пошуку та формуванні відкритого інтелектуального середовища. Освітній процес розглядається як взаємодія викладання і дослідження, у межах якої студенти виступають активними учасниками наукової діяльності. Важливим є розвиток критичного мислення, здатності до самостійного аналізу та участі у наукових дискусіях. Освітній процес також передбачає демократизацію адміністрування уні-

верситетами та залучення академічної спільноти до прийняття рішень [4].

На основі положень Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII простежується чітка кореляція між сучасним законодавчим регулюванням освітньої діяльності та класичною гумбольдтівською концепцією університету, яка історично сформувала європейську модель вищої освіти. Законодавець визначає автономію закладу вищої освіти як самостійність, незалежність і відповідальність у прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу та провадження наукових досліджень, що відповідає принципу інституційної автономії університету. Академічна свобода у законі розкривається як самостійність учасників освітнього процесу у здійсненні педагогічної, наукової та інноваційної діяльності, яка ґрунтується на свободі слова, творчості та поширення знань, що безпосередньо відображає ідею свободи наукового пізнання. Водночас положення Закону України «Про вищу освіту» відображають ще одну фундаментальну ідею гумбольдтівської моделі — єдність навчання і наукових досліджень як визначальну характеристику університетської діяльності. Основним завданням університетів, академій та інститутів визначено провадження наукової діяльності шляхом здійснення досліджень, підготовки наукових кадрів та використання отриманих результатів у освітньому процесі, що прямо втілює принцип інтеграції науки і освіти. Заклади вищої освіти наділені правом самостійно розробляти освітні програми, визначати спеціалізації та форми організації освітнього процесу, що забезпечує гнучкість і внутрішню академічну самостійність. Закон також встановлює обов'язок забезпечення органічного поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності, що свідчить про системний характер освітнього процесу [5].

Так, органічне поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності в Університеті виступає системоутворювальним принципом функціонування дослідницького закладу вищої освіти, спрямованим на формування єдиного науково-освітнього середовища. Така інтеграція забезпечується

через взаємопов'язане здійснення освітнього процесу, проведення фундаментальних і прикладних досліджень та впровадження їх результатів у практику, що підвищує якість підготовки конкурентоспроможних фахівців. Визначальним є поєднання підготовки кадрів із активним залученням студентів, аспірантів і науково-педагогічних працівників до інноваційних процесів, наукових програм і міждисциплінарних досліджень. Важливим елементом такого поєднання є формування інноваційної інфраструктури, включаючи наукові парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій та корпоративні платформи взаємодії науки, освіти і бізнесу. Інтеграції проявляється також у спрямованості на комерціалізацію результатів наукових досліджень, їх впровадження у виробництво та формування інтелектуального капіталу як кінцевого продукту освітньої діяльності [6].

Наприклад, в Національному університеті біоресурсів і природокористування України під час Міжнародної наукової конференції «Освіта і наука в умовах викликів і загроз. Внесок молодих вчених у сталий розвиток» здійснено науковий аналіз інтеграції освітньої, наукової та інноваційної діяльності як цілісної функціональної системи сучасного закладу вищої освіти. Встановлено, що освітній процес розглядається у нерозривному зв'язку з результатами наукових досліджень, які виступають не лише змістовною основою навчання, але й інструментом їх практичного застосування у професійній підготовці здобувачів. Збірник матеріалів конференції демонструє приклади ефективного поєднання навчання, досліджень та інновацій у різних галузях знань, зокрема в інформаційних технологіях, екології та економіці. Підкреслено, що внесок молодих учених є визначальним чинником формування інноваційного потенціалу університету та розвитку наукових шкіл. Результати досліджень інтегруються в освітню діяльність через оновлення змісту освітніх програм, залучення здобувачів до наукової роботи та впровадження новітніх знань у навчальний процес. Така модель функціонування університету відповідає концепції органічного поєднання освітньої, наукової

та інноваційної діяльності як базовій засаді сучасної вищої освіти [7].

Висновки

Теоретичний аспект концепції німецької класичної вищої освіти полягає у формуванні ідеї університету як простору єдності навчання і наукового дослідження, що було закладено в працях Вільгельма фон Гумбольдта. Освіта розглядається як процес внутрішнього розвитку особистості, що досягається через активну пізнавальну діяльність і науковий пошук. У центрі освітнього процесу перебуває не передача готових знань, а формування здатності до самостійного мислення та дослідження. Університет функціонує як автономна інституція, що поєднує наукову діяльність, викладання та інтелектуальну комунікацію.

Такий теоретичний вимір пов'язаний із принципами академічної свободи та університетської автономії як фундаментальними засадами організації освітнього процесу. Академічна свобода охоплює свободу викладання, навчання і дослідження, що забезпечує розвиток науки як незалежної сфери пізнання. Автономія університету передбачає його самостійність у визначенні освітніх програм, організації наукової діяльності та внутрішнього адміністрування. Освітній процес будується на партнерській взаємодії викладача і студента, що сприяє формуванню дослідницьких компетентностей.

Порівняльний аналіз України та ФРН свідчить, що обидві системи вищої освіти значною мірою ґрунтуються на гумбольдтівській концепції, однак рівень її реалізації відрізняється. У Німеччині академічна свобода має конституційне закріплення і реалізується як стабільний елемент наукової політики держави. В Україні ці принципи імплементуються поступово через реформування законодавства та інтеграцію до європейського освітнього простору. Спільними є орієнтація на поєднання навчання і досліджень, розвиток критичного мислення та формування автономного університетського середовища. Водночас українська система стикається з викликами адміністративного перевантаження та обмеженого фінансуван-

ня, що впливає на повноцінну реалізацію цієї концепції.

У нормативно-правовому вимірі України концепція німецької класичної вищої освіти знайшла своє відображення у положеннях Закону України «Про вищу освіту». Законодавчо закріплено автономію закладів вищої освіти як їх самостійність і відповідальність у здійсненні освітньої та наукової діяльності. Академічна свобода визначається як базова умова реалізації педагогічної, наукової та інноваційної діяльності. Важливим є нормативне закріплення єдності освітньої і наукової діяльності як системної характеристики університету.

У практичній площині реалізація цієї концепції проявляється через інтеграцію освітнього процесу з науковими дослідженнями та інноваційною діяльністю у закладах вищої освіти. Студенти залучаються до наукової роботи, беруть участь у дослідницьких проєктах та апробації результатів досліджень. Освітні програми оновлюються з урахуванням новітніх наукових досягнень і потреб ринку праці. Формуються інституційні механізми взаємодії науки, освіти і бізнесу, зокрема через наукові парки та інноваційні центри. У результаті освітній процес дійсно набуває дослідницького характеру, що відповідає концепції органічного поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності та забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців.

Література

1. Anderson R. D. Germany and the Humboldtian Model // *European History. Oxford Scholarship Online*. 2004. Pp. 51–65. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198206606.003.0004>
2. Miyamoto Y. (2021). Wilhelm von Humboldt's Bildung theory and educational reform: reconstructing Bildung as a pedagogical concept. *Journal of Curriculum Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1949750>
3. Bongaerts J. C. (2022). The Humboldtian Model of Higher Education and its Significance for the European University on Responsible Consumption and Production. *Berg- und*

SUMMARY

The article substantiates that the concept of the German classical model of higher education, developed in the works of Wilhelm von Humboldt, conceptualizes the university as an integrated institutional space combining teaching and research. This model is grounded in the idea of the individual's internal development through active cognition and scientific inquiry. Particular emphasis is placed on the formation of independent critical thinking rather than the reproduction of established knowledge. Within this framework, the university functions as an autonomous institution that integrates educational, scientific, and communicative functions. Academic freedom and institutional autonomy are identified as foundational principles shaping the organization of the educational process and the broader governance of higher education institutions. The educational process is structured as a partnership-based interaction between teaching staff and students, fostering the development of research competencies and analytical skills. A comparative legal analysis of the implementation of the Humboldtian model in the Federal Republic of Germany and Ukraine demonstrates both convergence and divergence in regulatory approaches. In Germany, academic freedom is constitutionally guaranteed and supported by a stable and coherent science policy framework. In contrast, Ukraine is undergoing a gradual transformation, implementing these principles through legislative reforms and integration into the European Higher Education

Area. The study further examines the regulatory framework governing higher education in Ukraine, with particular reference to the Law of Ukraine "On Higher Education," as a key instrument of administrative and legal regulation. The findings indicate that the autonomy of higher education institutions in Ukraine is legally defined as their independence and responsibility in conducting educational and research activities. Academic freedom is recognized as a fundamental legal condition for the exercise of teaching, research, and innovation functions within the institutional framework. The legislation also establishes the organic integration of education and research as a systemic characteristic of the modern university. In practice, the implementation of the Humboldtian model is manifested through the integration of educational processes with scientific research and innovation activities. Higher education students are actively engaged in research projects and the dissemination of research outcomes, while academic programmes are continuously updated to reflect contemporary scientific developments and labour market demands. These findings confirm that the Humboldtian paradigm significantly influences the administrative and legal design of higher education in Ukraine and contributes to the formation of a research-oriented educational environment.

Keywords: academic freedom, comparative analysis, concept, higher education student, integration, labor market, science, teaching staff, unity of teaching and research, university, university autonomy, educational process.

Hüttenmännische Monatshefte. <https://doi.org/10.1007/s00501-022-01280-w>

4. Auhunas S. (2024). Academic freedom in the context of transformations (insights of Ukraine and Germany). *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. № 18. С. 8–23. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-18-8-23>

5. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38, ст. 2004. *Голос України*, 6 серпня 2014 року. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

6. Програма розвитку науково-інноваційної діяльності університету. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2013. URL: https://science.knu.ua/documents/rozvytok/Programs_rozvytok_innovation.pdf

7. Освіта і наука в умовах викликів і загроз. Внесок молодих вчених у сталий розвиток : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (м. Київ – Стокгольм, 21–22 листопада 2024 року). Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024. URL: https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u169/proceedings_zbirnik_tez_molodih_vchenih_2024.pdf